MUROD MANSURNING “JUDOLIK DIYORI” ROMANIDA FOLKLORIZMLARNING O‘RNI

Abdurasulova Nafisa Abdumannob qizi
Farg‘ona davlat universiteti
mustaqil izlanuvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23262782

Annotatsiya. Mazkur maqolada Murod Mansurning “Judolik diyori” romanida folklor va yozma adabiyot munosabati, folklorizmlarning asar poetikasidagi o‘rni hamda ularning badiiy-estetik vazifalari tahlil qilinadi. Romanda xalq og‘zaki ijodiga xos maqol, matal, ibora, rivoyat, afsona, urf-odat, marosim va xalqona tasavvurlarning badiiy qayta ishlanishi masalasiga alohida e’tibor qaratiladi. Folklorizmlarning milliy kolorit yaratish, personajlar nutqini individuallashtirish, qahramonlarning ruhiy holatini ochish, tarixiy xotirani jonlantirish hamda asarning g‘oyaviy mazmunini chuqurlashtirishdagi ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijasida folklor unsurlari romanda shunchaki bezak vositasi emas, balki badiiy tafakkurning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘lishi asoslanadi.
Kalit so‘zlar: Murod Mansur, “Judolik diyori”, folklorizm, folklor, xalq og‘zaki ijodi, maqol, matal, ibora, rivoyat, afsona, marosim, milliy kolorit, badiiy tafakkur, roman poetikasi.

Аннотация. В статье исследуется роль фольклорных элементов в поэтике романа Мурода Мансура “Judolik diyori”. Рассматриваются художественные особенности использования пословиц, поговорок, устойчивых выражений, легенд, преданий, обрядов, традиций и народных представлений. Особое внимание уделяется роли фольклоризмов в создании национального колорита, раскрытии характера и внутреннего мира персонажей, передаче исторической памяти и углублении идейно-эстетического содержания произведения. Фольклорные элементы рассматриваются не только как средства художественной выразительности, но и как важная составляющая авторского художественного мышления.
Ключевые слова: Мурод Мансур, “Judolik diyori”, фольклоризм, устное народное творчество, пословица, поговорка, легенда, предание, обряд, национальный колорит, художественное мышление, поэтика романа.

Abstract. This article examines the role of folklore elements in the poetics of Murod Mansur’s novel “Judolik diyori”. It analyzes the artistic use of proverbs, sayings, idiomatic expressions, legends, narratives, customs, rituals and traditional folk perceptions. Particular attention is paid to the functions of folklorisms in creating national colour, revealing the characters’ personalities and psychological states, preserving historical memory and deepening the ideological and aesthetic content of the novel. The study demonstrates that folklore elements are not merely decorative devices, but an essential component of the author’s artistic worldview and narrative poetics.
Keywords: Murod Mansur, “Judolik diyori”, folklorism, folklore, oral tradition, proverb, saying, idiom, legend, ritual, national colour, artistic worldview, novel poetics.

Kirish. Folklor va yozma adabiyot o‘rtasidagi munosabat xalqning ko‘p asrlik ma’naviy tajribasi bilan bog‘liq murakkab va serqirra jarayondir. Xalq og‘zaki ijodi insoniyatning tarixiy xotirasi, turmush tarzi, dunyoqarashi, axloqiy qarashlari va estetik didini o‘zida mujassam etadi. Shu sababli badiiy adabiyot taraqqiyotida folklorning ta’siri doimo sezilib kelgan.

Yozuvchi xalq og‘zaki ijodiga murojaat qilganida, mavjud folklor materialini shunchaki takrorlamaydi. U uni o‘zining ijodiy niyati, asar g‘oyasi, obrazlar tizimi va badiiy uslubiga mos ravishda qayta ishlaydi. Natijada folklor unsuri yangi badiiy vazifaga ega bo‘ladi. Adabiyotshunoslikda folklorning yozma adabiyot tarkibida ana shunday ijodiy o‘zlashtirilishi folklorizm tushunchasi orqali izohlanadi.

O‘zbek adabiyotida folklorizmning turli ko‘rinishlaridan unumli foydalanib kelinmoqda. Ayniqsa, tarixiy va ijtimoiy mavzudagi nasriy asarlarda xalqning urf-odatlari, marosimlari, xalqona qarashlari, maqol va matallari, rivoyat va afsonalari muhim badiiy vazifalarni bajaradi.

Murod Mansurning “Judolik diyori” romani ham xalqona tafakkur, milliy ruh va yozma adabiyotning o‘zaro uyg‘unligi nuqtayi nazaridan e’tiborga loyiqdir. Asar nomining o‘zidayoq “judolik” va “diyor” tushunchalari muhim ma’naviy-semantik yukni ifodalaydi. Ayriliq, sog‘inch, yurt, xotira, insoniy munosabatlar kabi tushunchalar roman mazmunining muhim qatlamlarini tashkil etadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi “Judolik diyori” romanida folklorizmlarning qo‘llanish xususiyatlari va ularning badiiy-estetik funksiyalarini yoritishdan iborat.

FOLKLORIZM TUSHUNCHASI VA UNING BADIIY ADABIYOTDAGI O‘RNI

Folklorizm tushunchasi xalq og‘zaki ijodiga xos unsurlarning yozma adabiyotda ijodiy qo‘llanishini anglatadi. Folklorizm tarkibiga maqol, matal, topishmoq, afsona, rivoyat, xalq qo‘shiqlari, marosimlar, urf-odatlar, folklor obrazlari, ramzlar, xalqona iboralar va boshqa ko‘plab unsurlar kirishi mumkin. Folklor unsurining badiiy matndagi vazifasi uning qanday qo‘llanganiga bog‘liq. Ba’zan u personaj nutqini xalqona ruhda berish uchun ishlatiladi. Ayrim hollarda esa folklor unsuri muayyan voqea yoki qahramonga munosabat bildirish vositasiga aylanadi. Demak, folklorizm badiiy asarda ham til, ham obraz, ham kompozitsiya, ham g‘oya bilan bog‘liq holda namoyon bo‘lishi mumkin.

“Judolik diyori” romanida folklor unsurlarining mavjudligi asarning milliyligini ta’minlovchi muhim omillardan biri sifatida ko‘riladi. Xalqning turmush tarzi va dunyoqarashiga xos jihatlar qahramonlar nutqi, ularning o‘zaro munosabatlari, urf-odatlari va voqealarga bergan baholari orqali ifodalanadi.

Folklor materiallarining badiiy asarga olib kirilishi yozuvchiga xalq hayotini tabiiy va ishonarli tasvirlash imkonini beradi. Chunki xalqona nutq va xalqona qarashlar qahramon yashayotgan muhitni kitobxon ko‘z o‘ngida jonlantiradi.

MAQOL VA MATALLARNING POETIK VAZIFASI

Maqol va matallar xalq og‘zaki ijodining eng qadimiy va ommaviy janrlaridan hisoblanadi. Ularda xalqning hayotiy tajribasi, axloqiy qarashlari va dunyoni anglash usuli mujassam bo‘ladi.

Badiiy asarda maqol va matallardan foydalanish bir necha vazifani bajaradi. Avvalo, ular personaj nutqini jonlantiradi. Qahramonning o‘z fikrini xalq maqoli orqali ifodalashi uning xalqona dunyoqarashini namoyon etadi.

Ikkinchidan, maqol va matallar voqealarga baho berish vositasi sifatida xizmat qiladi. Muayyan vaziyatga xalq hikmati asosida baho berilishi badiiy tasvirni umumlashtiradi.

Uchinchidan, maqol va matallar personaj xarakterini ochishga yordam beradi. Hayotiy tajribaga ega, katta avlod vakillarining nutqida xalq maqollarining ko‘proq uchrashi tabiiy. Bunday nutq orqali qahramonning yoshi, tajribasi, dunyoqarashi va tarbiyasi haqida tasavvur hosil qilish mumkin.

“Judolik diyori” romanida xalqona hikmat va hayotiy xulosalarning badiiy mazmun bilan uyg‘unlashuvi asarning milliy ruhini kuchaytiradi. Maqol va matallar muallifning fikrini to‘g‘ridan-to‘g‘ri bayon qilish o‘rniga xalq donishmandligi orqali yetkazish imkonini beradi.

XALQONA IBORALARNING BADIIY FUNKSIYASI

Xalqona iboralar badiiy nutqning obrazlilik va ta’sirchanligini oshiruvchi muhim vositalardan biridir. Turg‘un iboralar ko‘pincha bir necha so‘z orqali katta ma’noni ifodalash imkonini beradi.

“Judolik diyori” romanida xalqona nutqning qo‘llanishi personajlarning individual xususiyatlarini ochishda ahamiyatlidir. Chunki insonning qanday gapirishi uning xarakteri, tarbiyasi, dunyoqarashi va muhitini namoyon etadi.

Xalqona iboralar ayniqsa dialoglarda muhim poetik vazifa bajaradi. Dialogning tabiiyligi va jonliligi ko‘p jihatdan undagi xalqona ifodalarga bog‘liq. Agar qahramonlarning nutqi faqat adabiy va rasmiy shaklda berilsa, ularning yashash muhiti to‘laqonli aks etmasligi mumkin.

Shuningdek, xalqona iboralar qahramonlarning hissiy holatini ifodalashga xizmat qiladi. Quvonch, iztirob, qo‘rquv, hayrat, alam, sog‘inch kabi kechinmalarni xalqona iboralar orqali ta’sirchanroq berish mumkin.

Shu ma’noda folklorizm qahramon ruhiyatini bevosita tasvirlashdan tashqari, uni nutq orqali ochish imkonini yaratadi.

RIVOYAT VA AFSONALARNING ROMAN POETIKASIDAGI O‘RNI

Rivoyat va afsona xalqning tarixiy xotirasini saqlab keluvchi muhim folklor janrlaridir. Ular avloddan avlodga o‘tib, xalqning o‘tmish haqidagi tasavvurlarini shakllantiradi.

Yozuvchi bunday materiallardan foydalanganda asarning vaqt va makon chegaralarini kengaytiradi. Badiiy voqelik faqat qahramonlarning hozirgi hayoti bilan cheklanib qolmay, o‘tmish xotiralari bilan ham bog‘lanadi.

“Judolik diyori” romanining mazmunida tarixiy xotira, yurt va inson munosabatlari muhim ahamiyat kasb etgani sababli folklor hikoyalari badiiy mazmunni chuqurlashtirishga xizmat qilishi mumkin.

Rivoyat va afsonalar personajlarning dunyoqarashini shakllantiruvchi vosita sifatida ham namoyon bo‘ladi. Kattalardan eshitilgan hikoyalar yosh avlodga o‘tmish tajribasini yetkazadi. Shu orqali avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy bog‘liqlik yuzaga keladi.

URF-ODAT VA MAROSIMLARNING MILLIY KOLORIT YARATISHDAGI AHAMIYATI

Milliy kolorit badiiy asarda xalqning turmush tarzi, urf-odatlari, marosimlari, tili, kiyinish madaniyati, qarashlari va qadriyatlari orqali yuzaga keladi.

“Judolik diyori” romanida xalqning ma’naviy hayotini tasvirlashda urf-odat va marosimlarning ahamiyati katta. To‘y, aza, mehmondorchilik, qarindoshlik munosabatlari va boshqa an’anaviy holatlar xalq hayotining ajralmas qismi sifatida tasvirlanadi.

Marosim tasviri orqali bir vaqtning o‘zida bir necha jihat ochiladi. Birinchidan, muayyan davr va muhit haqida ma’lumot beriladi. Ikkinchidan, personajlarning o‘zaro munosabatlari ko‘rsatiladi. Uchinchidan, xalqning axloqiy qarashlari va qadriyatlari namoyon bo‘ladi.

Masalan, mehmondorchilik an’anasi orqali xalqning mehmonni ulug‘lash, insonlar o‘rtasidagi hurmat va samimiyat kabi qadriyatlari ifodalanadi. Qarindoshlik munosabatlari esa oila va jamoaning inson hayotidagi o‘rnini ko‘rsatadi.

Demak, urf-odat va marosimlar romanda faqat voqea fonini yaratmaydi, balki qahramonlar xarakteri va asarning g‘oyaviy mazmunini ochishda ham faol ishtirok etadi.

FOLKLOR OBRAZLARI VA RAMZLAR

Folklor xalqning ramziy tafakkurini ham o‘zida mujassamlashtiradi. Tabiat hodisalari, hayvonlar, yo‘l, uy, ota makon, suv, daraxt, yorug‘lik va zulmat kabi obrazlar xalq og‘zaki ijodida turli ramziy ma’nolarga ega.

Yozuvchi bunday ramzlardan foydalanish orqali badiiy tasvirning mazmuniy imkoniyatlarini kengaytiradi. Ramz ko‘pincha bevosita izohlanmaydi. Uning ma’nosi kitobxonning madaniy xotirasi va badiiy tafakkuri orqali anglashiladi.

“Judolik diyori” nomidagi «diyor» tushunchasi ham ramziy jihatdan e’tiborga loyiq. Diyor oddiy geografik makon emas, balki insonning tug‘ilib-o‘sgan yurti, xotiralari va ma’naviy ildizlari bilan bog‘liq tushunchani ham ifodalashi mumkin. «Judolik» tushunchasi esa ayriliq, sog‘inch, yo‘qotish va yurtga intilish kabi ma’nolarni uyg‘otadi. Shu jihatdan roman nomining o‘zida ham xalqona va ramziy tafakkurning uyg‘unligi seziladi.

FOLKLORIZM VA QAHRAMON RUHIYATI

Badiiy asarda inson ruhiyatini ochish eng murakkab masalalardan biridir. Qahramonning ichki kechinmalarini faqat muallif izohi orqali emas, balki uning nutqi, xatti-harakati va xalqona qarashlari orqali ham ko‘rsatish mumkin.

Folklorizmlar qahramon ruhiyatini ifodalashda ana shunday vositalardan biri hisoblanadi. Inson o‘zining qayg‘usi yoki quvonchini ko‘pincha xalq orasida shakllangan iboralar, maqollar va obrazli ifodalar orqali bayon qiladi.

Ayriliq, sog‘inch, armon va umid kabi kechinmalar “Judolik diyori” romanining semantik maydonida muhim o‘rin tutishi mumkin. Bunday kechinmalarni xalqona ifodalar orqali berish individual dardni umumxalq tajribasi bilan bog‘laydi.

Natijada bir qahramonning shaxsiy kechinmasi umumiy insoniy mazmun kasb etadi. Bu esa folklorizmning badiiy umumlashtirish imkoniyatini ko‘rsatadi.

FOLKLORIZMLARNING KOMPOZITSION VAZIFALARI

Folklorizmlar nafaqat til va obraz yaratishda, balki kompozitsiyada ham muhim vazifa bajarishi mumkin. Maqol, rivoyat yoki xalqona hikoya muayyan epizodning mazmuniy kaliti bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Ayrim folklor unsurlari voqealar o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytiradi. Masalan, o‘tmish haqidagi rivoyat hozirgi voqea bilan bog‘lanib, qahramonning qarorini tushuntirishi mumkin.

Folklor unsurlarining kompozitsiyadagi yana bir vazifasi — badiiy vaqtni kengaytirish. Asosiy voqea bilan bir qatorda xalq xotirasiga oid hikoyalar kiritilishi asarning vaqt doirasini kengaytiradi.

Shuningdek, folklorizm muayyan epizodning emotsional ta’sirini kuchaytirishi mumkin. Xalqona hikmat orqali voqeaga baho berish kitobxonni muallif ilgari surayotgan ma’naviy xulosaga yaqinlashtiradi.

FOLKLORIZMLARNING G‘OYAVIY-ESTETIK VAZIFASI

Folklor xalqning asrlar davomida shakllangan axloqiy va estetik qarashlarini o‘zida saqlaydi. Yaxshilik va yomonlik, halollik va yolg‘on, sadoqat va xiyonat, vatanparvarlik, ota-onaga hurmat, insoniy burch kabi tushunchalar xalq og‘zaki ijodida keng yoritilgan.

Yozuvchi bu qadriyatlarni badiiy asarga olib kirish orqali o‘z qahramonlarining ma’naviy olamini boyitadi. Qahramonning muayyan vaziyatdagi qarori ko‘pincha uning xalqona axloqiy mezonlarga munosabatini ko‘rsatadi.

“Judolik diyori” romanida ham folklorizmlar xalqning ma’naviy qadriyatlarini badiiy ifodalashga xizmat qiluvchi vosita sifatida qaralishi mumkin.

Bunda folklor va yozma adabiyot o‘rtasidagi aloqa ikki tomonlama xarakter kasb etadi. Bir tomondan, yozuvchi xalq ijodidan foydalanadi. Ikkinchi tomondan esa, folklor materiali yozuvchi ijodida yangi badiiy mazmun bilan boyiydi.

MUROD MANSUR POETIKASIDA FOLKLOR

Murod Mansurning «Judolik diyori» romanida folklor unsurlaridan foydalanish yozuvchining xalqona tafakkur va milliy qadriyatlarga munosabatini ko‘rsatadi.

Yozuvchining folklorga murojaat qilishi asarning tilini xalq tiliga yaqinlashtiradi. Shu bilan birga, folklor unsurlari badiiy tasvirning emotsional va semantik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Muallif uchun xalq tili faqat kommunikativ vosita emas, balki inson xarakterini ochuvchi badiiy vositadir. Qahramonlarning nutqidagi xalqona birliklar ularning ichki dunyosi va ijtimoiy muhitini anglashga yordam beradi. Folklorizmlarning badiiy matnda qo‘llanishi yozuvchining individual uslubini ham belgilaydi. Chunki bir xil folklor materiali turli yozuvchilar tomonidan turlicha maqsadda ishlatilishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan “Judolik diyori” romanidagi folklor qatlamini o‘rganish Murod Mansurning poetik mahoratini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Xulosa. Murod Mansurning “Judolik diyori” romanida folklorizmlar asarning badiiy-estetik tizimida muhim o‘rin tutadi. Xalq og‘zaki ijodiga xos maqol, matal, ibora, rivoyat, afsona, urf-odat, marosim va ramzlarning badiiy matn bilan uyg‘unlashuvi romanning milliy ruhini kuchaytiradi.

Folklorizmlar, avvalo, milliy kolorit yaratish vazifasini bajaradi. Ular orqali xalqning turmush tarzi, dunyoqarashi, axloqiy qarashlari va ma’naviy qadriyatlari aks ettiriladi.

Ikkinchidan, folklorizmlar personajlarning individual nutqini shakllantirish va xarakterini ochishda muhim vosita hisoblanadi. Qahramonning xalqona ibora yoki maqoldan foydalanishi uning hayotiy tajribasi va dunyoqarashini ko‘rsatadi.

Uchinchidan, folklor unsurlari qahramonlarning ruhiy holatini ifodalashga xizmat qiladi. Ayriliq, sog‘inch, armon, umid kabi kechinmalar xalqona ifodalar orqali yanada ta’sirchan aks ettiriladi.

To‘rtinchidan, rivoyat va afsonalar tarixiy xotirani jonlantiradi hamda avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy bog‘liqlikni ko‘rsatadi.

Beshinchidan, urf-odat va marosimlar xalqning ijtimoiy hayoti hamda milliy mentalitetini ifodalashga yordam beradi.

Shunday qilib, “Judolik diyori” romanidagi folklorizmlarni faqat badiiy bezak sifatida baholash to‘g‘ri emas. Ular asarning g‘oyaviy, estetik, lingvistik va kompozitsion tuzilishida faol qatnashuvchi poetik vositalardir. Folklor va yozma adabiyotning bunday uyg‘unligi Murod Mansurning xalq ruhiyati, tarixiy xotira va insoniy kechinmalarni badiiy ifodalash mahoratini namoyon etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mansur M. Judolik diyori. – Toshkent.
2. Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. – Toshkent: Musiqa.
3. Jo‘rayev M., Eshonqulov J. Folklor atamalari lug‘ati. – Toshkent.
4. Madayev O. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent.
5. Imomov K. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. – Toshkent.
6. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent.
7. Yo‘ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent.
8. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi.